

תפיסת הסטודנטים המצוינים, המתכשרים להוראה, את ההיבטים המרכזיים בתכנית 'מיטב': מצוינות אקדמית, מעורבות חברתית ומנהיגות חינוכית

דו"ח מחקר

דורית גד, איציק גילת, רחל שגיא

פרק ראשון: רקע תיאורטי

מבוא

התכנית מצוינים להוראה החלה את דרכה במערכת הכשרת המורים בשנת תשנ"ט. מאז שנותיה הראשונות לזוהת התכנית במחקר מתוך רצון להבין באופן שיטתי את תרומתם ואיכותם של תכניות ופרויקטים שנלמדו במסגרת התכנית, כמו גם אירועים ותהליכים שהתרחשו בתכניות המצוינים במכללות השונות. מחקרי ההערכה שפותחו במכללות שאלו שאלות מהותיות אודות תכנית המצוינים, הגיעו למסקנות והעלו רעיונות על מנת לשפר את איכותן (קלויר ר. ואחרים 2009: 233-327). מחקרנו, שנערך בשנה"ל תש"ע במכללת לוינסקי לחינוך, משתלב במסורת ההערכה שמאפיינת את תכניות המצוינים להוראה והוא נעשה בראייה רחבה והוליסטית. עד כה במחקרים השונים לא נבדק בצורה אמפירית הקשר בין היבטיה המרכזיים של התכנית, שבפועל מהווים את שלושת יעדיה המרכזיים, לבין תפיסת הסטודנטים את אותם ההיבטים. במחקרנו נבחן קשר זה באמצעות שלושה היבטים: 'מצוינות אקדמית', 'אקטיביזם חברתי' ו'מנהיגות חינוכית' שמהווים את הציר המרכזי בתכנית 'מיטב' – מצוינות בלוינסקי ונוסחו בהתאם למטרות וליעדים של התכנית להכשרת מורים כפי שפורסמו בחוזר האגף להכשרת מורים תש"ע (נספח א). מטרות ויעדים אלה באים לידי ביטוי, בשלושת דגלי התכנית: מצוינות אקדמית, מעורבות ואחריות חברתית ומנהיגות חינוכית.

יעדי התכנית להכשרת סטודנטים מצוינים במכללות האקדמיות להכשרת מורים

התכנית להכשרת סטודנטים מצוינים במכללות האקדמיות להכשרת מורים החלה את דרכה בשנת תשנ"ט ביוזמת אנשי האגף להכשרת עובדי הוראה במשרד החינוך. יעדיה ומטרותיה כפי שנוסחו בחוזרי מנהלת האגף בכל שנה משנות קיומה מדברים על גיוס מועמדים בעלי כישורים גבוהים ועל הכשרתם בדרכים ייחודיות כך שיהיו לכוח מוביל במערכת החינוך בתום לימודיהם במכללה (קלויר, ר. ואחרים 2009: 21-75). כל מכללה שמתפתת בתכנית מחויבת בהכנת תכנית ייחודית עבור הסטודנטים המצוינים בהתאם להנחיות שנקבעות על-ידי האגף ומתעדכנות מדי שנה בשנה.

בראש החוזר של האגף שפורסם לקראת שנת הלימודים תש"ע מופיעה מטרתה הכללית של התכנית: **לגייס סטודנטים להוראה בעלי יכולות גבוהות, להכשירם באמצעות תכנית מיוחדת ואיכותית להיות מורים מובילים, מחנכים מצוינים ומנהיגים חינוכיים.**

ממטרה זו נגזרו שלושת יעדיה המרכזיים:

1. **סטודנטים מצטיינים** - התכנית מכוונת:

(א) לגייס סטודנטים להוראה, בעלי יכולות גבוהות.

(ב) ולתת להם מענה הולם באמצעות תכנית לימודים ייחודית שתניבה עבורם בכל אחת מהמכללות בהן התכנית מתקיימת.

2. **תכנית לימודים בעלת השפעה 'מציינת'** - תכנית הלימודים תטפח ותפתח:

(א) את המוטיבציה של הסטודנטים להיות מורים מובילים, מחנכים מצוינים ומנהיגים חינוכיים.

(ב) את הידע, הכישורים, התפישות ויכולות ההוראה של הסטודנטים כדי שבצאתם לעבודה במערכת החינוכית יוכלו לממש את הציפיות הנייל.

3. **תכנית ייחודית ואיכותית (מצוינת)** – מכלול מרכיביה של התכנית ייצור:

(א) תכנית לימודים איכותית, בעלת צביון ייחודי, שתבלוט במכללה בשל אופייה, איכותה והישגיה.

(ב) תכנית שהסטודנטים המשתתפים בה יכירו בערכה, יהיו שותפים בעיצובה ויהיו גאים להיות חלק ממנה.

(ג) תכנית דגל שתשפיע על תכנית ההכשרה הכוללת בכל מכללה

המטרות והיעדים של התכנית להכשרת מורים (נספח א) באים לידי ביטוי בתכנית 'מיטב' – מצוינות בליונסקי בשלושה דגלים, שמעלים על נס: מצוינות אקדמית, מעורבות ואחריות חברתית, מנהיגות חינוכית.

מצוינות אקדמית

מצוינות אקדמית מוגדרת כיכולת מוכחת לבצע, להשיג ו/או להצטיין בפעילויות לימודיות, ובדרך-כלל היא מזוהה עם ציונים גבוהים וביצועים מעולים. הגדרה זו הורתה באקדמיה שמתייחסת לתחומים ספציפיים המוערכים בה ומתבססת על ההשוואה ועל ההישגים שנמדדים בציונים (בנג'ו : 2009). באופן זה ניתן להגדיר את המצוינות כמצוינות הישגית ובהתאם לראות במצוינים קבוצה עילית בעלת יכולות גבוהות במיוחד (פוסטרנק: 2002: 23-26). אין עוררין על הצורך והחשיבות בטיפוח המצוינות הן מנקודת מבטו של היחיד השואף להגשמה עצמית והן מנקודת מבטה של החברה שרואה במצוינות משאב שתורם למקסום התועלות (יונה, 1993). אך עדיין יש לשאול מה מקומה של מצוינות הישגית בחינוך? האם היא הולמת ומתאימה לתפיסה חינוכית שמבקשת ליישם שוויון הזדמנויות בחינוך? בספרות המקצועית יש מי שרואים במצוינות רעיון מנוגד לשוויון הזדמנויות (Coleman, 1974: 3-16) אך אחרים שוללים קיומה של סתירה בין השניים ומניחים שמצוינות ושוויון הזדמנויות הם למעשה אבני היסוד של החינוך הדמוקרטי. נראה שהתשובה טמונה גם באופן שבו אנו מגדירים מצוינות. אם המצוינות האקדמית מוגדרת באיכות החינוך שניתן לבעלי פוטנציאל לימודי גבוה, אז אין סתירה בין מצוינות לשוויון בחינוך והמצוינות היא הביטוי של השוויון (אדלר, בתוך: סקירה חודשית, 1987:3). סוגיית ההגדרה איננה רק תיאורטית או סמנטית אלא היא משפיעה בפועל על השאלות שמעלה החברה לגבי יישום החינוך למצוינות הלכה למעשה. השינויים המהירים שמתחוללים מאז שלהי המאה העשרים בתחום הטכנולוגי משפיעים עלינו בצורה דרמטית ומחייבים אותנו להגדיר מצוינות אקדמית באופן שתתאים לאתגרים שמציב בפנינו העולם הפוסט-מודרני. השאלה הנשאלת היא האם מצוינות הישגית הולמת את הערכים האישיים, החברתיים והמקצועיים שלנו, ואם יש בכוחה לקדם אותנו כפרטים וכחברה? אין ספק ומן הראוי הוא שתהא המצוינות האקדמית ממוקדת בעשייה איכותית שמכוונת לתוצאה מצוינת ויש חשיבות שתעשה מתוך מוטיבציה פנימית, סקרנות, התמדה ויצירתיות. במטרה להגיע לתוצאות האישיות האפשריות הטובות ביותר (פישר: 2007). מן הראוי שמבחן המצוינות לא יתבסס רק על מדדים חיצוניים ועל הצורך בהישג אלא יש לתת את הדעת גם להנעה הפנימית ולערך העצמי. תפיסת מצוינות שמתחשבת בהנעה הפנימית ובערך העצמי מייצגת השתדלות שמשקפת את ערכי החברה כפי שבאים לידי ביטוי אצל הפרט וכן את סדרי העדיפות של החברה (קניאל: 2000). לפנינו אם כן, הגדרה הרואה במצוינות תהליך שמתרחש מתוך מוטיבציה פנימית ותפיסה ערכית במטרה להגיע לתוצרים או לביצועים איכותיים, ומכאן שניתן לכנותה כ"מצוינות תהליכית" (בן-חורין: 2006). מצוינות מעין זו רואה גם בתהליך או בדרך ערך והם אלה שיוצרים ומעניקים את המשמעות להישג ואין להישג עומד בפני עצמו. במצוינות תהליכית בני אדם אינם נמדדים בהתאם לאחרים אלא כל אחד מצטיין בהתאם ליכולתו המיוחדת בכל תחום של פעילות אנושית כגון: מצוינות חברתית, מנהיגותית, אמנותית, בהוראה, במחקר ועוד (ירחי: 2003).

מצוינות אקדמית תהליכית מחייבת פיתוח מרבי של יכולות אינטלקטואליות ומיומנויות של חשיבה ביקורתית ויצירתיות. מצוינות אקדמית תהליכית מחייבת את הרחבת תחומי הלימוד אל מעבר לנושאי ההתמחות, אל מגוון נושאים מתחומי מדעי הרוח והחברה. השילוב של חשיבה עצמאית, פתיחות וביקורתיות על בסיס הידע הנלמד יובילו לדיון משמעותי ולעשייה עבור החברה (ארז: 2005).

מעורבות ואחריות חברתית

מעורבות ואחריות חברתית מזוהים בספרות עם אקטיביזם חברתי. האקטיביזם על-פי הגדרתו דוגל בפעילות שתוביל לשינוי חברתי, פוליטי, כלכלי או סביבתי. לעיתים הוא משמש כמילה נרדפת למחאה או התנגדות אבל בפועל הוא משקף תפיסות פוליטיות מגוונות וביטוי נושאים צורות שונות החל בכתיבת מכתבים לעיתונות, עבור בנקיטת יוזמות כלכליות כגון חרם או שביתות וכלה בהתקפות גרילה. יחד עם זאת, במקרים רבים לאקטיביזם אין כל קשר עם מחאה או עימות והוא מבטא רצונם של נושאי לשכנע את בני האדם לשנות את התנהגותם ולא דווקא להביא שינוי בחקיקה. התנועה השיתופית לדוגמה מחפשת אחר הקמת מוסדות שיפעלו בהתאם לעקרונות השיתופיות ואינן עוסקות במחאה פוליטית.

סוג אחר של אקטיביזם מדבר על פעילות שנושאת עמה שינוי מהותי – טראנספורמציה - פנימית וחינוכית כאחד במטרה ליצור שינוי משמעותי בעולם. מטרת הפעילים בתנועות אלה להביא למודעות האנושית שהכוח האמיתי מצוי בחיבור בין בני האדם ולא בכוח שאנחנו מפעילים על האחר ורק היצירה הקולקטיבית תביא לייסודה של חברה חדשה. האקטיביזם שחותר לשינוי מהותי מבקש אחר הערכים המשותפים שמצויים בבסיס החברה ומשם להניע לשנוי והובלת האנושות למקומות שיש בהם אהבה, שלום וחמלה.

המושג אחריות חברתית נוגע ליחס של הפרט לחברה שבה הוא חי. האם החברה איננה אלא מכשיר שבו האדם משתמש לצורך סיפוק צרכיו ומאוויו האישיים, או שהינה סביבה אשר ממנה הוא ניזון ואותה הוא מזין. חינוך לאחריות חברתית הוא חינוך המעורר במתחנכים רגישות לזולת, לצרכיו, למאפיינים הייחודיים לו. חינוך כזה יכול כוון את המצטיינים להיות קשובים לצרכי החברה ולסייע לאלו שניחנו בכישורים או בהזדמנויות פחותים. חינוך לאחריות חברתית של מצטיינים מוביל לתפיסה של אליטה משרתת, בעלת מודעות ואחריות חברתית.

השאלה הנוגעת ליחס הרצוי שבין מצוינות אקדמית לבין אחריות חברתית המבוססת על עיצוב ערכי של התלמידים הנה שאלה העוסקת במהות החינוך. למעשה שאלה זאת נוגעת בשאלה רחבה יותר אודות היחס שבין ידע לבין ערכים.

מנהיגות חינוכית

מנהיגות חינוכית היא בראש ובראשונה מנהיגות ולכן נציג בתחילה את מאפייני המנהיגות ורק אחר-כך נעבור ונתמקד במנהיגות החינוכית מתוך רצון להבין את מאפייניה הייחודיים. הספרות המחקרית מציגה מודלים רבים שמבקשים לבחון מהי מנהיגות. לדעת סטרנברג (Sternberg: 2007) המודל הרב-מערכתי (WICS) מגדיר בצורה הטובה ביותר מנהיגות יעילה, ובאמצעותו ניתן להבין שהיא מתקיימת כתוצאה מסינתזה בין שלושה מרכיבים: תבונה, אינטליגנציה ויצירתיות. הנחת היסוד של מודל זה אומרת שאדם אינו נולד מנהיג וגם אם קיימים נתונים גנטיים עדיין לסביבה יש השפעה רבה על מאפייני המנהיגות שניתנים לעיצוב. כל אחד מהמרכיבים כולל ומצריך שימוש הן בנטיות והן בכישורים עד לרמה שמאפשרת תפקוד מיטבי. בנוסף, מודל זה מניח שמתקיימים קשרים הדדיים (אינטראקציה) בין מאפייני המנהיג לבין המצב (סיטואציה) שבו הוא פועל ולמציאות השפעה רבה על מעשיו. המודל הרב-מערכתי מגדיר מהם הדברים להם נזקק המנהיג היעיל. הוא צריך להיות מצויד

בכישורי יצירתיות ובנטיות שיאפשרו יצירת רעיונות. הוא זקוק למיומנות אקדמית ולנטיות שיסיעו לו להחליט לגבי טיב רעיונותיו. הוא צריך כישורים פרקטיים ולנטיות שיאפשרו לו להוציא את רעיונותיו מהכוח אל הפועל וכן על-מנת שיוכל לשכנע אחרים שהרעיונות הם בעלי ערך. הוא צריך את אותם הכישורים שמתבססים על תבונה ולאופן נטיות שיבטיחו שהרעיונות שנבחרו אכן משרתים את הטוב המשותף ולא את טובתו האישית או את טובת מקורביו. נקודת מבט שונה על המושג מנהיגות מוצגת על-ידי צבי לם (לם: 2005) שלדבריו המושג 'מנהיגות' מורה על תכונה המובלעת בתפקידים רבים ושונים שבני אדם מסוימים ממלאים בקרב החברות שבהם הם חיים. תכונה זו מאפשרת להם לגרום לכך שאחרים יפעלו על פי מטרות ובהתאם לדרכי הפעולה שהם – המנהיגים – רוצים בהן. יכולת זו מהווה את מהות המנהיגות, והוא מבקש לאפיין את מקורות כוחם של המנהיגים השונים להנהיג. לדבריו המחקר חשף ארבעה מקורות כוח: א. הכוח להעניק תגמולים או להפעיל סנקציות. ב. הכוח המוסדי העומד לרשות מי שהמוסד מסמך להשתמש בכוחו. ג. הכוח שמקורו במומחיות. ד. כוח הכריזמה- הטמון באישיותו של המנהיג. ארבעת סוגי ההנהגה נבדלים זה מזה בהתאם למקור כוחם והם משמשים בחינוך במינוחים שונים ובהתאם לתפקידי – תחומי החינוך השונים. ההנהגה בחינוך מגולמת בתפקידים שונים ברמותיהם: בתחתית הסולם ממוקם המורה בכיתה ותפקידו הוא של מנהיג. מנהל בית הספר הוא מנהיג ברמה אחרת וכך המפקח או מנהל היחידה במשרד החינוך. וכך בכל תפקיד מובלעות תכונות מנהיגות שונות. סוגי המנהיגות נבחנים לאור התפיסה שרואה בתהליך החינוכי אמצעי שמסייע לחניך לעצב את זהותו האישית. מכאן יוצא, שהנהגה שמפעילה כוח באמצעות סנקציות או תגמולים אינה מאפשרת עיצוב זהות ולמעשה יוצרת תהליך אנטי-חינוכי. בדומה לכך גם הנהגה בירוקרטית, שהיא שיטה של הפעלת כוח, אינה יכולה להיחשב כמנהיגות חינוכית. לכן רק המנהיג המומחה והמנהיג בעל הכריזמה השפעתם ראויה לתשומת לב בתחום החינוך. המנהיג המומחה פועל מכוח מיומנותו ולכן היחסים בין המנהיג (המורה) למונהג (תלמיד) הוגנים. לא כן המנהיג הכריזמטי. הנהגה כריזמטית היא יעילה ומסוכנת. אם המנהיג הכריזמטי שומדע לכוחו פועל בתבונה אין בהנהגתו החינוכית בעיה פדגוגית רצינית כי הוא יודע כיצד להשתמש בכוח הנהגתו בלי לפגום בהתפתחות עצמיותו האינטלקטואלית והמוסרית של החניך. לדעת לם כל פעולות החינוך תלויות באידיאולוגיות וכל השאלות והתשובות ניזונות מהנחות אידיאולוגיות שאותן הוא מכנה: סוציאליזציה (חיברות), אקולטורציה (תירבות), ואינדיבידואליזציה (לם: 2000). כך לדוגמה את ממד המנהיגות בתפקידו של המורה בכיתה הוא מגדיר בהתאם להנחה האידיאולוגית בה הוא אווז וכל תפיסה מפרשת את ממד המנהיגות אחרת: סוציאליזציה- פקיד; אקולטורציה- סוכן תרבות; אינדיבידואליזציה – מומחה בתחום ההתפתחות והגדילה של ילדים ובני נוער. ההבחנה בין האידיאולוגיות השונות הינה מלאכותית ונועדה לצרכים תיאורטיים. יש להניח שההנחות האידיאולוגיות אינן מובחנות דיין ולמעשה מרבית העוסקים בחינוך נוהגים לעיתים כך ולעיתים אחרת. להבנתנו, מקורות הכוח של המנהיג החינוכי הם גם חיצוניים וגם פנימיים אך בעוד שהאחרונים הם בעלי משמעות לחינוך הראשונים השפעתם שולית או מבוטלת. גם המידע כי המנהיג החינוכי פועל בהתאם להנחות יסוד אידיאולוגיות גלויות או סמויות עדיין אינו מסייע בידינו לחשוף את מהותה של מנהיגות חינוכית ולא מתאפשר לנו להבין מי הוא המנהיג החינוכי. להבנתנו הצעתו של ניסן (ניסן: תשנ"ז) עשויה לשפוך אור ולהגדיר בצורה טובה את השניים גם יחד. מנהיג בחינוך, במובן התיאורטי של המושג, הוא אדם שעבודתו כרוכה בקבלת החלטות שעשויות להיות להן השלכות משמעותיות על חינוכם של אחרים, ובהוצאתן לפועל של החלטות אלו. במובן הנורמטיבי, מנהיג בחינוך הוא מי שמבצע תפקידים אלה היטב (ניסן: תשנ"ז: 7). מהן התכונות הנדרשות למנהיגות חינוכית טובה? מנהיג חינוכי צריך שתהיה לו תמונה רחבה, מבוררת ועמוקה של מטרות, שהרי זה תחום עיסוקו. כמחנך עליו להתמצא בנושא המטרות, שהוא נושא מרכזי בחינוך. כל נושא בחינוך, למן בניית תקציב ועד קביעת תוכניות לימודים – כל נושא כזה אינו יכול להיות נידון כראוי ללא הכרה והבנה ראויות של תחום המטרות. הכרה והבנה אלו חיוניות להבנת הנושא הנידון על-ידו, לזיהוי והערכת החלופות השונות, לצורך העלאת יוזמות חדשות, קבלת הכרעות ותכנון דרכי פעולה ובדיקה רציפה של התוצאות בשטח ולכל מה שבין ומעבר לאלו. מהן התכונות הנדרשות ממנהיג טוב בחינוך? אין די בהכרה של מטרות; ממנהיג בחינוך נדרש יותר. הכרה אקדמית של המטרות, בהירה ועמוקה ככל שתהיה, אינה מספקת על מנת לפעול ולהנהיג. לשם כך יש צורך באימוץ מטרה או כיוון מתוך טווח המטרות כולו. נדרשת ממנהיג תפיסה המשלבת היבט קוגניטיבי ואמוציונאלי, היבט "אובייקטיבי"

והיבט אישי. לכן נודעת חשיבות רבה לתפיסת הזהות. פיתוח מנהיגות בחינוך מתבסס על ההנחה שהכרה מושכלת של מטרות וערכים, המשולבת עם התנסויות המזמנות אפשרויות להגשמה עצמית, תצמיח מחויבות אישית והופכת לחלק מזהותו של האדם. הבנה טובה של ערכים עדיין אינה מאפשרת פעולה; לצורך פעולה על האדם לבחור מטרה ודרכי פעולה. מבחינה זו ברור שמנהיג בחינוך, כמוהו ככל אדם, צריך לאמץ לעצמו קני-מידה להערכת המטרות העומדות בפניו ולבחור ביניהן. אולם גם אימוץ ובחירה כאלו, המאפשרים פעולה, יכולים להיות נעדרי מחויבות. מהמנהיג החינוכי נדרשת מחויבות לתפיסה כוללת של מטרות וערכים בכל הקשור לעבודתו החינוכית. את השילוב הזה של מחויבות ותפיסה נכונה "זהות חינוכית". הבחירה וההתנהגות המצופות ממנהיג בחינוך הן כאלו הנעשות על בסיס זהות חינוכית. פיתוח הכרה זו נתפס כראוי על-ידי הוגים בתחום החינוך ומקובל כבעל סיכוי על-ידי אנשי המעשה החינוכי. ממחנך בעל זהות חינוכית נדרש לקבל את החלטותיו על בסיס תפיסותיו החינוכיות ולא על בסיס לחצים, טעמים מזדמנים, אינטרסים אישיים וכו'. זהות חינוכית היא דרישה ותנאי ל"אוטונומיה" של היחיד בתחום החינוך. החלטה חינוכית היא "אוטונומית" כאשר היא מתקבלת על בסיס מצפון חינוכי, על בסיס שיקולים פנימיים לחינוך ולא על בסיס שיקולים זרים לו. טיבה של העבודה החינוכית שהיא מזמנת מצבים בלתי-צפויים והיא פתוחה ליוזמות שאינן ניתנות לחיזוי; התמודדות עם מצבים כאלו דורשת זהות חינוכית. תנאי בסיסי של החינוך – במובחן מהכשרה – הוא כנות. חינוך נעדר כנות הוא אנטי-חינוך, הוא מניפולציה, הוא שקר. ול"חינוך" כזה אין סיכוי להשפיע לאורך זמן. אם תופסים את המנהיג החינוכי לא רק כמנהל מפעל חינוכי אלא גם כמחנך – והוא בהכרח כזה בכל רמות ההנהגה החינוכית – מן ההכרח שבחירותיו ויוזמותיו תתבססנה על זהות חינוכית. הכרח זה נובע לא רק מטיב היחסים המתבקש בינו לבין המונהגים על-ידו אלא גם מיחסיו עם עצמו. חינוך שאינו מתבסס על כנות, על זהות חינוכית, אינו "מעביר את המסר" המבוקש. העברת מסר חינוכי, שהוא תמיד בעל היבט נורמטיבי, אינה בלתי תלויה בעמדת המחויבות כלפיו. העדר מחויבות לגבי המסר יפגע בהכרח ביכולת להעבירו באופן משכנע. זהות חינוכית נראית איפוא כתכונה מהותית של המנהיג החינוכי ומרכיב חיוני בעבודת החינוך. הזהות החינוכית הנדרשת ממנהיג בחינוך היא פתוחה, סובלנית ושקולה, שאם לא כן סכנתה עלולה להיות מרובה מתועלתה.

רציונאל

מחקרנו, שנערך בשנה"ל תש"ע במכללת לוינסקי לחינוך, משתלב במסורת ההערכה שמאפיינת את תכניות המצוינים להוראה והוא נעשה בראייה רחבה והוליסטית. עד כה במחקרים השונים לא נבדק בצורה אמפירית הקשר בין היבטיה המרכזיים של התכנית, שבפועל מהווים את שלושת יעדיה המרכזיים, לבין תפיסת הסטודנטים את אותם היבטים. במחקרנו נבחן קשר זה באמצעות שלושה היבטים: 'מצוינות אקדמית', 'אקטיביזם חברתי' ו'מנהיגות חינוכית' שמהווים את הציר המרכזי בתכנית 'מיטב' – מצוינות בלוינסקי

שאלת המחקר

באיזה אופן מטרות תכנית "מיטב" – מצוינות בלוינסקי באות לידי ביטוי אצל בתפיסות הסטודנטים.

~~מהם המאפיינים בתוכנית הלימודים שתורמים למצוינות אקדמית, לאקטיביזם חברתי ולמנהיגות חינוכית אצל הסטודנטים.~~

1. כיצד תופסים הסטודנטים את עצמם כ"מצוינים בחינוך"? מהי תפיסת ה"אני" של הסטודנטים הם בתחילת לימודיהם בהקשר של מצוינות בחינוך?:
2. כיצד תופסים הסטודנטים את המשמעות הם תופסים/מתמודדים עלשל ההיבטים המרכזיים של התכנית: מצוינות אקדמית; מנהיגות חינוכית; אקטיביזם חברתי.
3. מהי תרומת התכנית להתפתחותם בכל אחד מההיבטים הללו לפי תפיסתם

הערה[m1]: אולי היה כדאי להתייחס כאן למחקרים קודמים שבחנו תכניות מצוינות במכללות ולהבהיר מהו המיוחד במחקר הנוכחי.

הערה[m2]: להבהיר את המטרות

—2

- א. מהם המרכיבים של היבטים אלה – לפי תפיסתם.
- ב. מהי תרומת התכנית להתפתחותם בכל אחד מהיבטים הללו.

פרק שני: שיטת המחקר

תיאור המדגם

במדגם השתתפו ארבעים ושמונה סטודנטים מתוך סך של שבעים סטודנטים שלומדים בתכנית המצוינות. במכללת לוינסקי לחינוך, בהתאם לחלוקה הבאה: 41% מהסטודנטים למדו בשנתון א', 46% מהסטודנטים למדו בשנתון ב' ו- 13% מהסטודנטים למדו בשנתון ג'. 80% מהסטודנטים בנות ו- 20% מהסטודנטים בנים.

כלי המחקר

הערה [m3]: להרחיב

❖ מסמכים

- חיבור "סגור עצמי" (: החיבור נכתב על-ידי הסטודנטים בעת קבלתם כמועמדים לתכנית). ההנחיות לחיבור הן:
- ראיונות הקבלה
- פוסטים שנכתבו בידי הסטודנטים בפורום הקורס "פיתוח מנהיגות חינוכית" במהלך הסמסטר הראשון – תפיסות אישיות של אקטיביזם חברתי ומנהיגות חינוכית.

❖ שאלון תפיסות

- שאלון מובנה שפותח במיוחד לצורך המחקר הנוכחי. מטרת השאלון הייתה לבחון את תפיסות הסטודנטים בנוגע למצוינות אקדמית, אקטיביזם חברתי ומנהיגות חינוכית ואת הערכת התרומה של הלימודים בתכנית לרכישתם של היבטים אלה. היגדי השאלון נגזרו ונבנו מתוך ה"פוסטים" של הסטודנטים בפורום (ראה לעיל מסמכים), ממטרות תכנית המצוינים להוראה של הגף להכשרת עובדי הוראה במשרד החינוך, וממטרות תוכנית "מיטב" בלוינסקי.

פרק שלישי: תוצאות המחקר

הקדמה

המחקר התמקד בשני תחומים:

1. **תפיסתם של הסטודנטים את שלושת ההיבטים המרכזיים של תכנית המצוינות:** מצוינות אקדמית, אקטיביזם חברתי ומנהיגות חינוכית. תחום זה נבדק באמצעות שלושה מבדקים כמותיים אותם נסמן באותיות הלועזיות C-B-A. ובמבדק איכותני אותו נסמן באות הלועזית – D.

מבדק A נועד לבדוק באמצעות היגדים כיצד תופסים הסטודנטים כל אחד ואחד משלושת ההיבטים: מצוינות אקדמית, אקטיביזם חברתי ומנהיגות חינוכית, בנפרד. **מבדק B** נועד לבדוק באמצעות מונחים כיצד תופסים הסטודנטים כל אחד משני ההיבטים: מצוינות אקדמית ואקטיביזם חברתי, בנפרד. **מבדק C** נועד לבדוק באמצעות תכונות כיצד תופסים הסטודנטים את ההיבט: מנהיגות חינוכית.

2. **תפיסתם של הסטודנטים את שלושת ההיבטים: מצוינות אקדמית, אקטיביזם חברתי ומנהיגות חינוכית, בזיקה לקורסים הנלמדים בתכנית 'מיטב'.** תחום זה נבדק באמצעות שני מבדקים כמותיים אותם נסמן באותיות הלועזיות F-E. ובעזרת שני מבדקים איכותניים אותם נסמן באותיות הלועזיות H-G.

מבדק E נועד לבדוק את תפיסתם של הסטודנטים את שלושת ההיבטים: מצוינות אקדמית, אקטיביזם חברתי, מנהיגות חינוכית בתכנים של הקורסים הנלמדים בתכנית 'מיטב'. **מבדק F** נועד לבדוק את תפיסתם של הסטודנטים את שלושת ההיבטים: מצוינות אקדמית, אקטיביזם חברתי ומנהיגות חינוכית ברכיבים המבניים בתכנית 'מיטב'.

ממצאים

1. תפיסתם של הסטודנטים את שלושת ההיבטים המרכזיים של תכנית המצוינות

תחום 4: ניתוח היגדים: מבדק A: מתייחס לניתוח הנתונים שערכנו בשני החלקים הבאים:

א. **דירוג ההיגדים** – בדיד הסטודנטים, היגדים שמתארים תפיסות ומטרות חינוכיות משלושה תפיסות הסטודנטים נבחנו הן באמצעות מידת ההסכמה עם כל אחד מההיגדים שהוצגו בפניהם והן באמצעות היבטים: מצוינות אקדמית, אקטיביזם חברתי, מנהיגות חינוכית. ג.א. מיקוד באמצעות בחירת היגד אחד בכל היבט, שהוא המשמעותי ביותר בעיני הבוחר. (סה"כ שלושה היגדים).

מעוצב: גופן: מודגש, גופן עבור עברית ושפות אחרות: מודגש

מעוצב: גופן: מודגש, נטוי, גופן עבור עברית ושפות אחרות: מודגש, נטוי

מעוצב: גופן: מודגש, נטוי, גופן עבור עברית ושפות אחרות: מודגש, נטוי

מעוצב: גופן: מודגש, גופן עבור עברית ושפות אחרות: מודגש

מעוצב: מספור + רמה: 1 + סגנון מספור: 1, 2, 3, ... + התחל מ: 1 + יישור: לימין + מיושר ב: 36.0 ס"מ + כניסה ב: 72.1 ס"מ

מעוצב: גופן: לא מודגש, גופן עבור עברית ושפות אחרות: לא מודגש

א. הסטודנטים התבקשו לדרג את מידת זיקתם של 15 ההיגדים בכל אחד מההיבטים: מצוינות אקדמית, אקטיביזם חברתי, מנהיגות חינוכית באמצעות סולם מ-1 (= בכלל לא) ועד 6 (= במידה רבה מאוד). שתי הטבלאות הראשונות להלן מתייחסות לניתוח ההיגדים.

הטבלה הראשונה טבלה 1 מציגה את הממוצע שקיבל כל היגד בכל אחד משלושת ההיבטים. ההיגדים 4/10/14 נקבעו כמסיחים.

הערה [m4]: בתיאור השאלון אפשר לכתוב שבשאלון נכללו מסיחים במטרה להסוות את המטרה

טבלה 1: תפיסות סטודנטים בנוגע לשלושת ההיבטים – ממוצעי היגדים

מנהיגות חינוכית	אקטיביזם חברתי	מצוינות אקדמית	היגדים
5.23	5.20	4.34	1. להיות מודע למצוי בכדי לדעת כיצד לקדם את הרצוי
5.24	5.09	3.85	2. לצעוד ולהציע לאור החזון מתוך אמונה בצדקת הדרך
5.56	5.59	3.53	3. לקחת יוזמה, לקבל אחריות ולפעול למען הזולת והחברה
3.98	4.19	3.98	4. להשתלב במסגרת הקיימת ולשמר תהליכים חברתיים
5.52	5.30	4.78	5. לדעת לא רק מה רוצים אלא גם כיצד מנתבים למטרה
5.55	5.47	3.54	6. לפתח ולטפח את החברה וסביבתה
5.24	5.31	3.59	7. ליזום ולתרום מתוך פתיחות וסובלנות
5.09	4.72	5.43	8. לשאוף להצלחה ולעודד הישגיות
5.35	4.86	3.95	9. להכיר ולהתמודד עם השקפות עולם אמונות וערכים
4.16	3.95	4.27	10. לקדם אינטרסים בהתאם לדרישות ולנהלים במקום העבודה
5.40	5.20	4.63	11. להוות דוגמה אישית ומודל לחיקוי
4.87	4.91	4.70	12. לקבל החלטות מושכלות מתוך חופש בחירה
5.25	5.19	5.24	13. להתמיד ולא לוותר במצבים של חוסר ודאות
3.05	3.21	3.32	14. לעשות למען X כי כך דורשים ממני בחברה
4.93	5.15	4.65	15. לבחון את המציאות באופן ביקורתי תוך היזקקות לנקודות מבט שונות

הטבלה 2 השנייה הינה טבלה מרכזת ומציגה את שלושת ההיגדים שהממוצעים שלהם הנם הגבוהים ביותר בכל אחד משלושת ההיבטים.

ב. בתום מטלת הדירוג, ובאותו הקשר, התבקשו הסטודנטים להתמקד ולבחור היגד אחד בכל היבט, שהוא המשמעותי ביותר בעיניהם:

הטבלה השלישית מציגה את ההיגד האחד שנבחר כמשמעותי ביותר בכל אחד מההיבטים ואת אחוז הסטודנטים שבחרו בו:

טבלה #2: טבלת ההיגדים המובילים

ההיבט	ההיגד	אחוז הבוחרים בהיגד
מצוינות אקדמית	8. לשאוף להצלחה ולעודד הישגיות (5.43) 13. להתמיד ולא לוותר במצבים של חוסר ודאות (5.24) 5. לדעת לא רק מה רוצים אלא גם כיצד מנתבים למטרה (4.78)	5.43 5.24 4.78
	3. לקחת יוזמה, לקבל אחריות ולפעול למען הזולת והחברה (5.59) 6. לפתח ולטפח את החברה וסביבתה (5.47) 7. ליזום ולתרום מתוך פתיחות וסובלנות	5.59 5.47 5.31
	3. לקחת יוזמה, לקבל אחריות ולפעול למען הזולת והחברה (5.56) 6. לפתח ולטפח את החברה וסביבתה (5.55) 11. להוות דוגמה אישית ומודל לחיקוי (5.40)	5.56 5.55 5.40

טבלה מעוצבת

טבלה 2 מציגה את שלושת ההיגדים המובילים מבחינה סטטיסטית בכל היבט והיבט. היגדים אלה מבטאים את הדרך בה נתפסים היבטים אלה בעיני רוב הסטודנטים. ההיגד **לשאוף להצלחה ולעודד הישגיות** (מספר 8 בטבלת ההיגדים) מופיע ראשון בין שלושת ההיגדים שבעיני הסטודנטים מציינים את ההיבט 'מצוינות אקדמית'. ההיגד **לקחת יוזמה, לקבל אחריות ולפעול למען הזולת והחברה** (מספר 3 בטבלת ההיגדים) מופיע ראשון בין שלושת ההיגדים שבעיני הסטודנטים מציינים את שני ההיבטים 'אקטיביזם חברתי' ו'מנהיגות חינוכית' והוא משותף לשניהם. שותפות מעין זו חוזרת גם בהיגד **לפתח ולטפח את החברה וסביבתה** (מספר 6 בטבלת ההיגדים), שמופיע במקום השני בשני היבטים אלה. ההבדל באופן בו נתפסים שני היבטים אלה בעיני הסטודנטים מתגלה רק באמצעות ההיגד שנמצא במקום השלישי ששם מופיעים שני היגדים נבדלים.

ב. בתום מטלת הדירוג, ובאותו הקשר, התבקשו הסטודנטים **להתמקד ולבחור היגד אחד** בכל היבט, שהוא המשמעותי ביותר בעיניהם.

טבלה 3 מציגה את ההיגד האחד שנבחר כמשמעותי ביותר בכל אחד מההיבטים ואת אחוז הסטודנטים שבחרו בו.

טבלה #3: טבלת הבחירה הממוקדת בהיגד אחד בכל מרכיב של התכנית

ההיבט	ההיגד	אחוז הבוחרים בהיגד
מצוינות אקדמית	8. לשאוף להצלחה ולעודד הישגיות	39.5
אקטיביזם חברתי	3. לקחת יוזמה, לקבל אחריות ולפעול למען הזולת והחברה	54.5
מנהיגות חינוכית	11. להוות דוגמה אישית ומודל לחיקוי	36.4

טבלה מעוצבת

בטבלה 3-3 מופיע היגד אחד בכל היבט, שמציג בצורה ממוקדת את המשמעות של ההיבט בעיני הסטודנטים. השוואה בין שלושת ההיגדים שקבלו את הממוצעים הגבוהים ביותר ברשימת ההיגדים המלאה לבין ההיגד האחד שנבחר על-ידי הסטודנטים, מעידה על קיומה של התאמה מלאה בשני ההיבטים הראשונים. בשניהם זכו אותם ההיגדים לאחוז הבחירה הגבוה ביותר. היגד מספר 8 נבחר כמייצג את ההיבט 'מצוינות אקדמית' והיגד מספר 3 נבחר כמייצג את ההיבט 'אקטיביזם חברתי'. לעומתם, בהיבט השלישי ההתאמה אינה מלאה. היגד מספר 11 שנבחר כמייצג את ההיבט 'מנהיגות חינוכית' נמצא ברשימת ההיגדים המלאה במקום השלישי.

הערה[m5]: להוסיף מבחן סטטיסטי

הארה: בהשוואה שנעשתה בין הבחירה של הסטודנטים משנתון א' לבין בחירתם של הסטודנטים בשנתונים ב'-ג' ביחס להיבטים השונים מתברר כי לא נמצאו הבדלים מובהקים מבחינה סטטיסטית לגבי תפיסתם את ההיבט 'מצוינות אקדמית'. בשני ההיבטים האחרים נמצאו הבדלים סטטיסטיים קטנים. כך בהיבט 'אקטיביזם חברתי' הממוצע של היגדים 9 ו-11 נמצא גבוה יותר אצל שנתון א' מאשר בשני השנתונים האחרים ובדומה לכך גם בהיבט 'מנהיגות חברתית' נמצא הממוצע של היגדים 3 ו-11 גבוה יותר אצל שנתון א'.

מבדק 8: ניתוח מונחים

תחום 1: מבדק 8 מתייחס לניתוח הנתונים שהתקבלו במשימה שבה נתבקשו הסטודנטים נתבקשו לבחור מתוך רשימה שכללה עשרים ושמונה מונחים חמישה מונחים שלדעתם חשובים לאקטיביזם חברתי וחמישה מונחים שלדעתם חשובים למנהיגות חינוכית.

הטבלאות הראשונה 4 ו 5 מציגות בסדר יורד את המונחים כפי שנבחרו על-ידי הסטודנטים עבור ההיבט 'אקטיביזם חברתי' ומנהיגות חינוכית, בהתאמה.

~~**הטבלה השנייה** מציגה בסדר יורד את המונחים כפי שנבחרו על-ידי הסטודנטים עבור ההיבט 'מנהיגות חינוכית'.~~

הטבלה השלישית 6 מרכזת את חמשת המונחים הראשונים כפי שנבחרו על-ידי הסטודנטים בכל אחד מההיבטים: 'אקטיביזם חברתי' ו 'מנהיגות חינוכית' תוך השוואה ביניהם.

טבלה 4 -- שכחות בחירות במונחים החשובים ל'אקטיביזם חברתי'

מונחים	סה"כ סטודנטים	אחוז הסטודנטים
1. נתינה	25	52.08
2. עשייה משמעותית	25	52.08
3. כוח רצון	19	39.58
4. התנדבות	19	39.58
5. אהבת אדם	15	31.25
6. שינוי	13	27.08
7. יוזמה	12	25.00
8. מודעות	11	22.91
9. ערכים	10	20.83
10. הנעה	10	20.83
11. תוכנית פעולה	8	16.66
12. דוגמה אישית	8	16.66
13. אידיאולוגיה	7	14.58

14.58	7	14. תשוקה
10.41	5	15. זהות
10.41	5	16. ביקורת
8.33	4	17. ספקנות
6.25	3	18. תובנות
6.25	3	19. קבלה
6.25	3	20. רדיקליות
4.16	2	21. דאגה
4.16	2	22. קונפליקטים
4.16	2	23. חינוך
2.08	1	24. בוננות
2.08	1	25. מוסכמות
2.08	1	26. הוראה
2.08	1	27. הכוונה
		28. דיון אינטלקטואלי

טבלה 5 - שכחות הבחירות במונחים החשובים ל'מנהיגות חינוכית'

מונחים	סה"כ סטודנטים	אחוז הסטודנטים
1. דוגמה אישית	27	56.25
2. ערכים	24	50.00
3. כוח רצון	16	33.33
4. עשייה משמעותית	14	29.16
5. אידיאולוגיה	14	29.16
6. יוזמה	13	27.08
7. תוכנית פעולה	12	25.00
8. חינוך	12	25.00
9. אהבת אדם	12	25.00
10. מודעות	11	22.91
11. נתינה	9	18.75
12. הוראה	8	16.66
13. זהות	7	14.58
14. ביקורת	7	14.58
15. תשוקה	7	14.58
16. הנעה	7	14.58
17. תובנות	6	12.5
18. שינוי	5	10.41
19. קונפליקטים	4	8.33
20. קבלה	3	6.25
21. ספקנות	3	6.25
22. דאגה	3	6.25
23. דיון אינטלקטואלי	3	6.25
24. מוסכמות	2	4.16
25. הכוונה	2	4.16
26. בוננות	1	2.08
27. התנדבות	1	2.08
28. רדיקליות	1	2.08

טבלה 6 - טבלה - משווה בין חמשת המונחים המובילים שנתפסים כחשובים בעיני הסטודנטים בכל אחד מההיבטים 'אקטיביזם חברתי' ו'מנהיגות חינוכית'.

מנהיגות חינוכית		אקטיביזם חברתי	
אחוזים	מונחים	אחוזים	מונחים
56.25	1. דוגמה אישית	52.08	1. נתינה
50.00	2. ערכים	52.08	2. עשייה משמעותית
33.33	3. כוח רצון	39.58	3. כוח רצון
29.16	4. עשייה משמעותית	39.58	4. התנדבות
29.16	5. אידיאולוגיה	31.25	5. אהבת אדם

שניים מבין חמשת המונחים שנבחרו על-ידי הסטודנטים משותפים לשני ההיבטים: עשייה משמעותית וכוח רצון. שלושת המונחים האחרים מבחינים בין ההיבטים, כאשר האקטיביזם החברתי מאופיין בנתינה, התנדבות ואהבת אדם והמנהיגות מאופיינת בדוגמה אישית, ערכים ואידיאולוגיה.

ניתוח תכונות: תחום 4: מבדק C

מתייחס לניתוח הנתונים שהתקבלו במשימה שבה נתבקשו הסטודנטים נתבקשו לבחור שש תכונות שלדעתם נחוצות למנהיג חינוכי תוך הבחנה בין תכונות מולדות לתכונות נרכשות. התכונות נבחרו מתוך רשימה שכללה שלושים תכונות. ושלדעתם נחוצות למנהיג חינוכי. בנוסף לבחירה זו הם התבקשו למיין את התכונות הנבחרות על פי הקריטריון של תכונה מולדת או תכונה נרכשת.

הטבלה 7 הראשונה מציגה בסדר יורד את התכונות המולדות של המנהיג החינוכי כפי שנבחרו על-ידי הסטודנטים.

הטבלה השנייה 8 מציגה בסדר יורד את התכונות הנרכשות של המנהיג החינוכי כפי שנבחרו על-ידי הסטודנטים.

הטבלה השלישית מרכזת את חמשת התכונות כפי שנבחרו על-ידי הסטודנטים בהתאם לקריטריונים תכונה מולדת ותכונה נרכשת תוך השוואה ביניהם.

טבלה 7 - תכונות מולדות של המנהיג החינוכי בעיני הסטודנטים

אחוזים	סה"כ	תכונות מולדות
58.33	28	1. בעל אינטליגנציה רגשית
47.91	23	2. בעל כריזמה
33.33	16	3. בעל הנעה פנימית
27.08	13	4. בעל חוש אחריות
25.00	12	5. מוביל
25.00	12	6. בעל רצון לנתינה
20.83	10	7. סובלן
20.83	10	8. אכפתי
18.75	9	9. מקורי
16.66	8	10. כובש לבבות
12.5	6	11. עומד בראש
12.5	6	12. צנוע
10.41	5	13. פורץ גבולות
10.41	5	14. יזם

10.41	5	15. יודע מה צריך לעשות
10.41	5	16. בעל מודעות
10.41	5	17. נחוש
8.33	4	18. מאמין
8.33	4	19. מחנך
8.33	4	20. בעל חשיבה ביקורתית
6.25	3	21. מנחיל ערכים
6.25	3	22. בעל יכולת בוננות
4.16	2	23. בעל חזון
4.16	2	24. מעצב חברתי
4.16	2	25. דבק במטרה
4.16	2	26. גמיש
2.08	1	27. יודע איך צריך לעשות
		28. פועל מחופש בחירה
		29. פותר בעיות
		30. אחרת

טבלה 84 – תכונות נרכשות של המנהיג החינוכי בעיני הסטודנטים

אחוזים	סה"כ	תכונות נרכשות
35.41	17	1. בעל מודעות
33.33	16	2. בעל חזון
31.25	15	3. בעל חשיבה ביקורתית
27.08	13	4. יודע איך צריך לעשות
27.08	13	5. מחנך
25.00	12	6. פותר בעיות
22.91	11	7. מוביל
22.91	11	8. יזם
22.91	11	9. בעל יכולת בוננות
20.83	10	10. בעל חוש אחריות
20.83	10	11. דבק במטרה
18.75	9	12. מנחיל ערכים
16.66	8	13. יודע מה צריך לעשות
16.66	8	14. סובלן
14.58	7	15. בעל רצון לנתינה
14.58	7	16. מעצב חברתי
12.5	6	17. פועל מחופש בחירה
12.5	6	18. נחוש
12.5	6	19. גמיש
12.5	6	20. מקורי
10.41	5	21. מאמין
8.33	4	22. פורץ גבולות
8.33	4	23. בעל הנעה פנימית
8.33	4	24. אכפתי
6.25	3	25. בעל אינטליגנציה רגשית
6.25	3	26. צנוע
4.16	2	27. עומד בראש
4.16	2	28. כובש לבבות
		29. בעל כריזמה
		30. אחרת

הטבלה השלישית מרכזת את חמש התכונות כפי שנבחרו על-ידי הסטודנטים בהתאם לקריטריונים תכונה מולדת ותכונה נרכשת תוך השוואה ביניהם.

טבלה 9-4 – השוואה טבלה משוואה בין חמש התכונות המובילות שלדעת הסטודנטים הנחוצות למנהיג החינוכי בהתאם לקריטריונים תכונה מולדת ותכונה נרכשת. בעיני הסטודנטים

מנהיג חינוכי			
אחוזים	תכונות נרכשות	אחוזים	תכונות מולדות
35.41	1. בעל מודעות	58.33	1. בעל אינטליגנציה רגשית
33.33	2. בעל חשיבה ביקורתית	33.33	2. בעל הנעה פנימית
31.25	3. יודע איך צריך לעשות	27.08	3. בעל חוש אחריות
27.08	4. בעל חזון	47.91	4. בעל כריזמה
27.08	5. מחנך	25.00	5. מוביל

תחום 2: תפיסתם של הסטודנטים את שלושת ההיבטים: מצוינות אקדמית, אקטיביזם חברתי ומנהיגות חינוכית, בזיקה לקורסים הנלמדים בתכנית 'מיטב'.

תחום 2: מבדק E כלל שתי מטלות:

- דירוג הקורסים בתכנית המצוינות בהתאם למידה בה באים בהם לידי ביטוי ההיבטים מצוינות אקדמית, אקטיביזם חברתי ומנהיגות חינוכית. הדירוג נעשה בסולם מ-1 (=בכלל לא) עד 6 (=במידה רבה מאוד).
- מיקוד - בחירה בקורס אחד שתורם לסטודנט באופן כללי, במידה הרבה ביותר.

הטבלה הראשונה 10 מציגה את הממוצעים הדירוג של כלל קורס בזיקתם לכל אחד משלושת ההיבטים: מצוינות אקדמית, אקטיביזם חברתי, מנהיגות חינוכית.

הטבלה השנייה 11 מציגה את הקורס האחד שתורמתו רבה ביותר באופן כללי, בעיני הסטודנטים, בכל אחד מהשנתונים ואת האחוז של הסטודנטים שבחרו בו.

טבלה טבלה 10 4- הקורסים בתכנית ממוצעים של זיקת הקורסים בתכנית לשלושת ההיבטים בעיני הסטודנטים

שם הקורס	מצוינות אקדמית	אקטיביזם חברתי	מנהיגות חינוכית
1. פיתוח מנהיגות חינוכית	3.07	4.70	4.57
2. חינוך ליהדות	3.38	2.15	2.85
3. חינוך מוסיקלי	2.59	3.55	3.50
4. חינוך לרב-תרבותיות	3.33	2.73	3.00
5. היבטים פסיכולוגיים בעבודת המורה	3.75	2.50	3.31
6. היבטים פילוסופיים בעבודת המורה	3.19	3.23	3.50
7. גישות ותפיסות ערך השונות בכיתה ההטרורגנית	3.61	4.53	4.74
8. שאלות עכשוויות בפרשת השבוע	3.73	2.65	3.36
9. טכנולוגיות מידע מתקדמות	3.72	1.76	1.98

1.91	1.85	4.46	10. אוריינות אקדמית
4.43	4.41	3.00	11. הכרת המרחב המשותף במעורבות החברתית
4.36	4.28	4.48	12. שוני, שוויון ועוצמה
3.31	2.88	4.59	13. תכנון לימודים והערכה
1.50	2.17	3.00	14. פיתוח סביבת עבודה מתקשבת

תאור מילולי של הממצאים העקריים שמוצגים בטבלה

טבלה #11 – הקורס שתרומו לסטודנט רבה ביותר באופן כללי

הקורס שתרם לסטודנט, באופן כללי, במידה הרבה ביותר		
שנתון	שם הקורס	אחוז
א	גישות ותפיסות ערך השונות בכיתה ההטרורגנית	42.1
ב	גישות ותפיסות ערך השונות בכיתה ההטרורגנית	28.6
ג	שוני, שוויון ועוצמה	83.3

להוסיף הערה מבהירה שלא כל הסטודנטים למדו את אותם הקורסים

תחום 2: מבדק F - רכיבים בתכנית

דירוג הרכיבים בתכנית המצוינות בהתאם למידה בה באים בהם לידי ביטוי ההיבטים
מצוינות אקדמית, אקטיביזם חברתי ומנהיגות חינוכית. הדירוג נעשה בסולם מ-1 (=בכלל לא) עד 6 (=במידה רבה מאוד).

טבלה 12 - ממוצעים של זיקת הרכיבים בתכנית לשלושת ההיבטים בעיני הסטודנטים

מנהיגות חינוכית	אקטיביזם חברתי	מצוינות אקדמית	הרכיבים
3.53	3.24	3.95	1. השיעורים הרגילים בקורסים
3.72	4.04	3.31	2. סדנאות
3.96	4.30	2.85	3. הרצאות של מרצים אורחים
3.48	3.51	3.89	4. המפגש הפורמאלי (בשיעורים ובביצוע עבודות) עם עמיתים ללימודים
3.34	3.51	3.09	5. המפגש הבלתי פורמאלי - חברתי עם עמיתים ללימודים
3.75	3.64	3.61	6. המפגש בשיעורים עם חברי סגל המלמדים בתכנית המצוינות
4.51	4.87	3.21	7. סוירים
2.41	2.47	2.18	8. פורומים באינטרנט בקורסים השונים
3.15	2.51	3.26	9. שיחות אישיות עם מרצים
3.41	3.38	3.66	10. שיחות אישיות עם ראש התכנית
3.36	3.56	4.23	11. כתיבת עבודה/פרויקט/סמינריון

מעוצב:כניסה: לפני: 36.0 ס"מ, ללא תבליטים או מספור

4.57	4.89	3.26	12. פעילות במעורבות החברתית
3.39	3.55	3.71	13. ההרכב החברתי של העמיתים בתכנית
			14. אחר

הרכיב שתרם באופן כללי, במידה הרבה ביותר. 12 ו-7

פרק רביעי: דיון

פרשנות

המחקר, כאמור לעיל, התמקד בשני תחומים:

1. תפיסתם של הסטודנטים את שלושת ההיבטים המרכזיים של תכנית המצוינות: מצוינות אקדמית, אקטיביזם חברתי ומנהיגות חינוכית. במטרה להבין את תפיסת הסטודנטים ניתחנו שלושה מבדקים כמותיים C-B-A וכן נעזרנו במבדק איכותני שסימנו - D, ויש בו לסייע בתיקוף חלק מהממצאים הכמותיים.

2. תפיסתם של הסטודנטים את שלושת ההיבטים הנ"ל בזיקה לקורסים הנלמדים בתכנית "מיטב". תחום זה נבדק באמצעות שני מבדקים כמותיים F-E ובעזרת שני מבדקים איכותניים H-G.

תחום 1: מבדק A מתייחס לניתוח שערכנו בשני החלקים הבאים:

א. **דירוג ההיגדים** בידי הסטודנטים, היגדים שמתארים תפיסות ומטרות חינוכיות משלושה היבטים: מצוינות אקדמית, אקטיביזם חברתי ומנהיגות חינוכית.

ב. **מיקוד** באמצעות בחירת **היגד אחד** בכל היבט, שהוא המשמעותי ביותר בעיני הבוחר. (סה"כ שלושה היגדים).

• ההיגד **לשאוף להצלחה ולעודד הישגיות** (מספר 8 בטבלת ההיגדים) מוביל כראשון לשלושה היגדים שמציינים את ההיבט 'מצוינות אקדמית' בהתאם לתפיסתם של הסטודנטים. היגד זה מופיע גם כהיגד המשמעותי ביותר במטלה המסכמת ומעניק חיזוק נוסף שאכן זו תפיסתם. נראה שהיגד זה עולה בקנה אחד עם ההגדרה הרווחת שרואה במצוינות אקדמית **מצוינות הישגית**. יחד עם זאת הבחירה במקום השני והשלישי בהיגדים **להתמיד ולא לוותר במצבים של חוסר ודאות** (מספר 13 בטבלת ההיגדים) **ולדעת לא רק מה רוצים אלא גם כיצד מנתבים למטרה** (מספר 5 בטבלת ההיגדים) מעידה על כך שהם מייחסים למצוינות האקדמית גם את המימד של **מצוינות תהליכית**. נראה שתפיסתם יוצרת שילוב בין שני המימדים של המצוינות האקדמית עם עדיפות ומתן משקל רב יותר למימד ההישגי.

• ההיגד **לקחת יוזמה, לקבל אחריות ולפעול למען הזולת** (מספר 3 בטבלת ההיגדים), נבחר על-ידי מרבית הסטודנטים כמייצגם של שני היבטים: 'אקטיביזם חברתי' (5.59) ו'מנהיגות חינוכית' (5.56). העובדה שהם הוגדרו על-ידם באמצעות היגד משותף מלמדת שהם נתפסים בעיני הסטודנטים כקרובים מאוד במשמעותם. מה עוד שגם ההיגד השני שבחרו משותף לשניהם (היגד מספר 6 - **לפתח ולטפח את החברה וסביבתה**). ההבחנה בין השניים מופיעה רק בהיגד השלישי כאשר הפעם נבחרו היגדים שונים בכל אחד מההיבטים. הבחנה מבדלת נוספת בין השניים מצויה במשימת הסיכום בה התבקשו הסטודנטים לבחור בהיגד אחד המשמעותי ביותר בעיניהם. כעת נבחרו היגדים שונים עבור 'אקטיביזם חברתי' ו'מנהיגות חינוכית', כאשר היגד מספר 3 עדיין נתפס כהיגד המשמעותי ביותר עבור 'אקטיביזם חברתי' (54.5) אך עבור 'מנהיגות חינוכית' הבחירה הייתה בהיגד **להוות דוגמה**

אישית ומודל לחיקוי (מספר 11 בטבלת ההיגדים) והוא ההיגד המבדיל והייחודי מבין השלושה בהיבט של 'מנהיגות חינוכית'.

ביבליוגרפיה

ארז, ר' (2005). "מצוינות יצירתית ואחריות חברתית" אאוריקה – כתב עת למורי מדעים.

<http://matar.ac.il/eureka/newspaper28/docs/05>

אחזור: 15.8.10

בנג'ו, א' (2009). "מצוינות בחינוך - הצורך, הלכה ומעשה", במרכז העניינים, בית הספר לחינוך, המכללה האקדמית בית ברל.

בן חורין, י' (2006). "טיפוח מצוינות", אאוריקה! – כתב עת למורי מדעים.

<http://www.matar.ac.il/eureka/newspaper28/docs/06>

אחזור: 15.8.10

יונה, י' (1993). "אוטונומיה ובחירה בחינוך: ההיבט הפילוסופי", בתוך: י' דנילוב וד' ענבר (עורכים). **בחירה בחינוך בישראל**. ירושלים: משרד החינוך והתרבות.

לביא, צ' (1991). **עיונים בחינוך עכשווי**, ישראל: "אח".

לם, צ' (2000). "אידיאולוגיות ומחשבת החינוך", בתוך: צבי לם: **לחץ והתנגדות בחינוך**. תל-אביב: ספרית הפועלים, עמ' 217-255.

לם, צ' (תשס"ה). "מנהיגות בהקשריה החינוכיים: סוגיה ורמותיה", בתוך: מ' ניסן וע' שרמר (עורכים) **מעשה בחינוך – קובץ מחקרים לכבודו של שלמה פוקס**, ירושלים: מוסד ביאליק-מכון מנדל, עמ' 272-284.

ניסן, מ' (תשנ"ז). "זהות חינוכית" כגורם מרכזי בפיתוח מנהיגות חינוכית, ירושלים: מכון מנדל.

פסטרנק, ר' (2002). **פרקים בסוציולוגיה של החינוך**, ב, תל-אביב: האוניברסיטה הפתוחה.

קלויר, ר' ואחרים (עורכים), (2009). **הלכה, מעשה וחזון – הכשרת סטודנטים מצוינים להוראה במכללות האקדמיות לחינוך**, תל-אביב: מופ"ת.

קניאל, ש' (2000). "מצוינות כהשתדלות", **טללי אורות** ט', אלקנה: מכללת אורות ישראל, עמ' 329-305.

Coleman, J. (1974). "The concept of equality of education opportunity". In: C.P. Miller and E.W. Gordon, **Equality of Educational Opportunity**. New-York: AMS Press, pp. 3-16.

Hytten, K. (2010). "ARSA 2009 presidential address cultivating hope and building community: reflections on social justice activism in educational studies", **Educational Studies**, 46, pp. 151-167.

Sternberg, R.J. (2007). "A Systems Model of Leadership – WICS", **American Psychologist** 62. No. 1, pp. 34-42